

Страдање породица Вила из Горњег Јеловца и Стојнић из Побрђана

Остоја Раилић

UDK 343.819.5(497.13)"1941/1945"

DOI: 10.7251/TOP1703139R

ЈУ СП Доња Градина;
ostrailic2@gmail.com

Апстракт: У раду се на основу сведочанства Миље (рођ. Вила) Грбац и Бранка (Васе) Стојнића, кроз призму стања у историографији и улоге усмене и локалне историје, допуњених са другим изворима и консултованом литературом, покушава допунити мозаик о страдању српског народа у време и од стране Независне Државе Хрватске (НДХ). Голготе породица Вила и Стојнић, независно једна од друге, још су један у низу доказа о монструозности усташа и НДХ. Ове две породице су, као и многобројне друге, прошле збегове, одлазак у логор, губитак чланова породице, присилни рад. Миља Грбац је сачувала сећање о страдању породице Вила и убиству њене мајке Стане која је била у деветом месецу трудноће. Њено сведочанство, уз консултацију са другим изворима и радовима у историографији, потврђују и допуњују досадашња сазнања о покољу у Горњем Јеловцу. Бранко Стојнић из рата је изашао без оца, који је убијен у логору Јасеновац. Смрт је у НДХ вребала на сваком кораку. Људи су умирали и убијани не само у логору него и на путу до њега, али и после повратка из логора, што потврђују и ова два сведочанства.

Кључне речи: историографија; локална и усмена историја; Независна Држава Хрватска; Козара; Козарска офанзива; логор Јасеновац; Горњи Јеловац; Побрђани

Постоји неколико основних димензија кроз које би требало посматрати усмена сведочанства очевидаца догађаја од 1941. до 1945. године.¹ По-

¹ Ово уводно поглавље послужило је аутору као водиља у приређивању сведочанстава. Надамо се да ће бити подстрек да се о наведеном у историографији поведе научна расправа и установе начела како не бисмо некритички објављивали и обрађивали усмена сведочанства и тиме произвели негативан ефекат.

ред протока времена и стварања накнадне слике о догађајима, неки од најзначајнијих елемената који захтевају опрез јесу стање у историографији и чињенице да се ради о усменој и локалној историји. Савремена српска историографија је, када се ради о догађајима из наведеног периода, прошла период „под надзором“² и доспела на „раскрсницу“.³ У новије време у историографији се све више пажње посвећује питањима локалне и усмене историје.⁴ Ова прва је дуго времена била препуштена аматерима.⁵ Упркос манама усмене историје (филтер накнадног доживљаја), не би требало да је се историчари исте одрекну. Усмена историја у своја два облика – усмена сведочанства и усмено предање – често допуњују или представљају једини извор за одређене догађаје. Изворе усмене историје не би требало механички преузимати већ би требало консултовати друге изворе кад год је то могуће. Пораст интересовања за локалну и усмену историју требало би да буде праћен развојем и применом методологија за њихово проучавање.⁶

После проглашења Независне Државе Хрватске, 10. априла 1941. године, њена територија је у административно-територијалном погледу била подељена на велике жупе.⁷ Велика жупа Сана и Лука имала је седиште у Бањалуци и у њен састав су улазиле котарске области Бањалука, Кључ, Котор Варош (Которишће), Приједор и Сански

² Историографија у комунистичкој Југославији која се бавила догађајима из XIX и XX века била је под контролом КПЈ/СКЈ. Ћорђе Станковић, Љубодраг Димић, *Историографија под надзором. Прилози историји историографије I-II*, Београд 1996.

³ Деведесете године XX века српску историографију довеле су на раскршће између популизма и научне историографије. Коста Николић, Бојан Димитријевић, „Раскрснице савремене српске историографије“, *Историја 20. века*, (Београд), 1/2002, стр. 176.

⁴ Џон Тош са Шоном Лангом, *У трагању за историјом, циљеви, методи и нови правци у проучавању савремене историје*, Београд 2008.

⁵ Дела су писана некритички. У истом делу као релевантне референце наводе се и неоромантичари као што је Јован Деретић и прворазредни историјски извори као што је Шематизам православне митрополије и архидијецезе Дабро-Босанске за 1882. годину. Цијели пасуси се преписују без навођења у фусноти одакле су преузети и слично.

⁶ Ibidem, стр. 347-349, 353, 356, 359.

⁷ Законски оквир за успостављање великих жупа представља законска одредба о великим жупама од 10. јуна 1941. године. Rajka Vućin, „Prilog poznavanju institucija: Zakonski okviri rada velikih župa NDH“, *Arhivski vijesnik, godina 44* (Zagreb) 2001, стр. 209-210.

Мост.⁸ Седиште велике жупе Ливац Запоље налазило се у Новој Градишци а обухватала је котарске области: Босанска Градишка, Босанка Дубица, Дарувар, Нова Градишка, Новска, Пакрац, Пожега и Прњавор.⁹ Села Горњи Јеловац и Побрђани у саставу поменутих великих жупа Независне Државе Хрватске нашла су се на удару посебно за време офанзиве на Козари у лето 1942. године.¹⁰ Становништво је после битке на Козари депортовано у логоре. Сведочења два члана породица Вила и Стојнић потврђују већ познате историјске догађаје и доносе нове детаље.

* * *

Миља (рођ. Вила) Грбац рођена је 1934. године¹¹ у селу Горњи Јеловац.¹² У селу је 1882. године живело 459 становника у 74 куће.¹³ Према попису из 1895. године, у Горњем Јеловцу живело је 615 становника.¹⁴ У истом месту почетком двадесетог века живело је, у 57 домова, укупно 735 становника.¹⁵ После Другог светског рата, 1948. године, у Горњем

⁸ Ibidem, стр. 221.

⁹ Ibidem, стр. 220.

¹⁰ Немачка офанзива на Козари започела је 10. јуна нападом из два правца. Први је ишао из Бањалуке ка Приједору а други из правца данашњег Новог Града према Љубији. Битка ка Козари кулминирала је првих дана јула те године. Petranović, Branko, Zečević, Momčilo, *Jugoslavija 1918-1988, tematska zbirka dokumenata*, Београд 1988², стр. 567-568; Dušan D. Samardžija, *Bosansko-dubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica, 1984. стр. 197.

¹¹ Година рођења наведена је према подацима из личне карте Миље (рођ. Вила) Грбац, издате 2003. године од стране органа Министарства унутрашњих послова Републике Српске у Приједору. У разговору са аутором госпођа Грбац је рекла да је оквирне године рођења за њу, брата и сестру отац Благоја саопштио приликом накнадног уписа у матичне књиге рођених после Другог светског рата.

¹² Село Горњи Јеловац налази се североисточно од Приједора на путу према Козарској Дубици.

¹³ *Шематизам православне митрополије и архидијецезе Дабро-Босанске за годину 1882*, уредио Ђорђе Николајевић, протопрезвитер, Сарајево 1882. стр. 35.

¹⁴ *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. godine sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima*, Сарајево 1896. стр. 202.

Јеловцу је живело 653 становника.¹⁶ О покољу у селима Паланчиште и Горњи Јеловац у јесен 1942. године у историографији је писано у више наврата.¹⁷ Покољ у тим селима десио се 22. и 23. октобра.¹⁸ У Горњем Јеловцу ликвидација је вршена на више локација.¹⁹ Сведочење Миље (рођ. Вила) Грбац потврђује и допуњује досадашња сазнања о покољу у Горњем Јеловцу. Миља Грбац (1934) нам је, у Приједору 21. септембра 2016. године, испричала своја сећања из времена НДХ.²⁰ Она је сачувала сећање о страдању њене породице у Другом светском рату. Посебно је истакла протеривање за време Козарске офанзиве и одвођење у логор Јасеновац, као и повратак у родно село, након чега је уследила голгота ове породице. Њена мајка Стана, која је била у деветом мјесецу трудноће, заклана је у октобру 1942. године са групом жена у Јеловцу.

„Мој отац Благоје (Симе) Вила рођен је 1909. године²¹ у Горњем Јеловцу, а мајка Стана рођена је у породици Пилиповића 1913. године у селу Доњи Јеловац. До почетка рата имали су троје дјеце. Најстарија је била моја сестра Пава, рођена око 1932. године, која је пре-

¹⁵ Село Горњи Јеловац припадало је парохији Јеловац са сједиштем у Доњем Јеловцу која је била једна од једанаест парохија приједорског протопрезвитерата у саставу митрополије Бањалучко-бихаћке. Према подацима Шематизма за 1901. годину, у Горњем Јеловцу нису постојали школа и храм. *Први Шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901*, уредио Алекса Јокановић, конзисторијски савјетник. Фототипско издање, Бањалука 2001. стр. 168–171, у додатку стр. 25.

¹⁶ *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, knjiga I, Stanovništvo po polu i domaćinstva*, стр. 333.

¹⁷ Тања Тулековић, „Сјећање Спасоје Алексића“, *Годишњак за истраживање геноцида* (Београд-Крагујевац), 2015. стр. 33–44; Drago Šormaz, *Образ, када је смрт била ближа од кошуље*, Веоград, 2005², стр. 39–40; Марина Љубичић, „Покољ у селима Паланчиште и Јеловац кроз документе и свједочења преживјелих“, *Топола*, Доња Градина, година I свеска 1. 2015, 88–99.

¹⁸ Drago Šormaz, *Образ*, стр. 39–40; Марина Љубичић, „Покољ у селима Паланчиште и Јеловац“, стр. 94.

¹⁹ Марина Љубичић, „Покољ у селима Паланчиште и Јеловац“, стр. 95.

²⁰ Архива ЈУ „Спомен-подручје Доња Градина“, регистратор 1/16 фасцикала 4 документ 5.

²¹ Миља (рођ. Вила) Грбац у разговору са аутором није саопштила годину смрти оца. Душан Алексић у монографији о Јеловцу навео је да је Благоје Вила преминуо 4. фебруара 1975. године. Душан Алексић, *Трагедија српских огњишта 1941–1995. у Горњем Јеловцу код Приједора*, Приједор 2015, стр. 169.

минула 1989. године. Ја сам рођена, како нас је отац уписао последије рата, 1934. године. Наш брат Милош рођен је 1941. године, а умро 2008. године. У вријеме пред Козарску офанзиву мајка Стана је била трудна са четвртим дјететом. Наше село Горњи Јеловац било је са неписменим и сиромашним становништвом. За вријеме офанзиве у селу није остао ни пас, а не неко од жена и дјеце. Наша кућа била је поред једне рјечице. Отац је био у партизанима.²² Ми смо били у Козари кад су нас сагјерали, као говеда. Сјећам се неког амбијента у шуми и да су нас потом стјерали у логор. Не сјећам се детаља пута од Козаре до Јасеновца. Ја и сада, када чујем ријеч *halt*²³, следим се. Дотјерани смо у логор. Ту је била маса жена, дјеце и старца. Услед лоших хигијенских услова у логору брату Милошу су почеле цурити уши. До краја живота уши су му цуриле и поред неке медицинске интервенције последије рата у Бихаћу. За вријеме боравка у логору послала ме је мајка по неки грах.²⁴ Толико сам била гладна да сам све то појела док сам се вратила до мајке, сестре и брата. Нас из тога логора су одводили Хрвати из сусједних села на рад код њихових кућа.²⁵ Из логора смо изашли неким каналима. Знам да се

²² Благоје Вила је у јесен 1942. године постао члан КПЈ. После Другог светског рата био је председник општине у Паланчишту и функционер у Приједору. Услед унутрашњих размирица у Партији смењен је, ухапшен и одведен у затвор. Последије изласка из затвора у више наврата је имао неприлика са властима. *Козара у народноослободилачком рату, записи и сјећања*, књига трећа, Београд 1978, стр. 520; Душан Алексић, *Трагедија српских огињишта 1941–1995. у Горњем Јеловцу*, стр. 167, 168, 169.

²³ Реч „Халт“ од немачке речи *haltestelle* – „стани!“

²⁴ Сведочанства преживелих логораша говоре о томе да је логорска храна била доста нередовна, а и кад су је логораша добијали радило се о сиромашном оброку у сваком погледу. О величини порције говори и то да је тај оброк могло да поједе дете млађе од десет година. *Zločini u logoru Jasenovac*, Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb, 1946; Donja Gradina 2013², стр. 19–20.

²⁵ У документу о тражењу надокнаде за боравак у логор наведено је да је Стана Вила са троје малолетне деце боравила у селу Пакленица на раду. У разговору са аутором, Миља (рођ. Вила) Грбац није могла да у потпуности потврди тачност наведене информације. Село се налази у близини Новске. Пред почетак Другог светског рата било је настањено највећим делом српским становништвом. Власти НДХ предвођене усташама Мијом Драженовићем и Антом Врбаном су у два наврата, 1943. и 1944. године, извршиле хапшење људи у Пакленици. Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac*, Књига IV, Јагодина 2007, стр. 348–349; Marko Ručnov, *Zašto Jasenovac*, Београд 2001, стр. 291, 652.

послије причало да је све то ишло преко неког човјека из Јеловца који је имао контакте са усташама. Ја му се не сјећам имена.²⁶ Кад смо се вратили из логора у село је стигао проглас. Требало је да се изваде личне карте. То је био „блеф“. То ми је потврдила једна рођака, не знам тачно њено име. Знам да је њу на том путу забољела хрома нога и она се вратила са тог пута. Тако да је она успјела преживјети. Тада нисам знала како је и шта је са њима било. Знала сам да су их послали по личне карте и ту им се губи сваки траг.²⁷ Нема је и готово. Послије, када сам одрасла, сазнала сам да је моја мајка Стана, трудна, у деветом мјесецу, заједно са групом жена заклана у Јеловцу.²⁸

²⁶ Према писању Душана Алексића, у питању је син Миле Дрче, Марко. Ради се личности чија улога је комплексна. Он се пред Други светски рат обогатио трговином и новац уложио у банку. После формирања усташке власти Марко Дрча је успоставио одређене контакте са органима Независне Државе Хрватске. Многе Јеловчане који су после одласка у логор Јасеновац били распоређени на рад по селима спасио је из ропства и вратио кући. Поред тога, према другим сведочанствима, имао је одређене контакте и са представницима партизанског покрета. Марко Дрча убијен је у Пакрацу од стране усташа-муслимана који су га препознали. Жenu и мајку су му убили партизани. Душан Алексић, *Трагедија српских ојнишћа 1941-1995. у Горњем Јеловцу*, стр. 293-294.

²⁷ Извори, сведочанства и досадашњи радови о покољу у Горњем Јеловцу највећим делом потврђују сведочење Миље (рођ. Вила) Грбац да је том приликом заклана њена мајка Стана Вила. Међутим, у попису жртава рата објављеном 1964-1965. године Стана (Благоје) Вила је била уписана као жртва јасеновачког логора. Каснији извори и литература лоцирали су је као жртву покоља у Јеловцу. *Popis žrtve rata od 6. aprila 1945. do 15. maja 1945.* objavljen od novembra 1964. do aprila 1965. godine, knjiga 8 SR BiH, база података Музеј жртава геноцида Београд, <<http://www.muzejgenocidars/images/ZrtvePub/BiH.pdf>>, стр. 2042, датум приступа 25. јануар 2017. године; Архива ЈУ „Спомен-подручје Доња Градина“, регистатор 1/16 фасцикла 2 документ 4; Тања Тулековић, „Сјећање Спасоје Алексића“, 40; Душан Алексић, *Трагедија српских ојнишћа 1941-1995. у Горњем Јеловцу*, 247.

²⁸ Сведочанство кћерке Стане Виле допуњује досадашња сазнања и отвара нека нова питања. С једне стране, сазнајемо да је том приликом њена мајка била у деветом месецу трудноће. Чињеница да су усташе убиле тридесетогодишњу Стану Вилу и њено нерођено дете у утроби показује праву намеру Независне Државе Хрватске. С друге стране, отварају се нека нова питања. Наиме, Спасоје Алексић је сачинио списак убијених у Јеловцу. На списку мајки и деце који су страдали навео је да је Стана Вила страдала са четворо деце. На његове податке позвао се и Душан Алексић цитирајући као извор списак СУБНОР-а Приједор у наведеној монографији. Међутим, он је унио

Миља (рођ. Вила) Грбац потом је допунила своје сећање о догађајима после убиства мајке Стане и нерођеног детета у њеној утроби:

„Са нама је била сестра мога оца, Јованка. Тада је наишла ера трбушног тифуса. Ја сам доспјела у болницу у Приједор, гдје су били Швицарци. Они су ме залијечили и обукли. Ту сам се први пут сусрела са чоколадом. Тад нисам ни знала шта је то. Ишла сам у школу у Цвијиће, што је за мој узраст било јако напорно и далеко.²⁹ Послије рата отац Благоје се вратио кући и оженио се по други пут. Моја маћеха звала се Савка Шуња. Била је из Брезичана. За мог оца удала се 1945. године, када је рођена моја полусестра Дара. Двије године касније рођена је моја друга полусестра Радана, 1947. године. Моја маћеха је била праведна жена. Нисмо се ни по чему раздвајали. И до данас је остало да се међусобно пазимо и бринемо јед-

---

додатну забуну. Аутор је на страни 167 навео да је Благоје Вила у првом браку имао четворо деце: Паву, Јованку (Јоле), Миљу и Милоша. Душан Алексић је на страни 247 навео да је Стана Вила заклана са четворо дјеце, да би на страни 312 донео фотографију Паве Вила (једне од четворо деце Благоја и Стане Вила) са радне акције „Изградња Новог Београда 1948“. У телефонском разговору који је водио аутор текста, 28. новембра 2016. године, са Вукашином Кашом Вилом, сродником породице Вила из Горњег Јеловца, саопштено нам је да је Стана Вила убијена трудна, а да је троје старије деце преживело рат. На ауторов упит за стање у матичним књигама (тражили смо податке из матичних књига умрлих и рођених за наведена лица са навођењем година рођења, а за умрле и година смрти) Одјељење за Општу управу града Приједора нам је 12. децембра 2016. године доставило Одговор број 04-202sl/16, у коме се каже „Uvidom u matične knjige utvrđeno je da nema upisa u matičnu knjigu umrlih za lica Vila /Blagoje/ Pava, Vila /Blagoje/ Miloš i Grbac /Vila/ Milja“. Могло би се закључити да се радило само о увиду у матичне књиге умрлих. Миља (Вила) Грбац је жива па није могла ни бити уписана. Аутор је имао увид у личне карте Миље (рођ. Вила) Грбац и Милоша (Благоје) Виле које су надлежни органи издали 28. маја 2003. и 15. децембра 1997. године. На основу тих документа може се закључити да се ради о деци Благоје Вила (и индиректно на основу година рођења Стане Вила) која су преживела Други светски рат. Усмено сведочанство Миље (рођ. Виле) Грбац, лични документи и наведена фотографија наводе на закључак да се ради о убиству Стане Виле и (нерођеног) детета, а не убиству мајке са четворо дјеце. Архива ЈУ „Спомен-подручје Доња Градина“, регистатор 1/16 фасцикла 2 документ 4; Душан Алексић, *Траједија српских оџишића 1941-1995. у Горњем Јеловцу*, 167, 247-248, 312.

²⁹ Миља (рођ. Вила) Грбац мисли на кућу Цвијића у Јеловцу где се тада налазила школа.

ни о другима. Ја сам са породицом 2004. године поднијела захтјев за надокнаду ратне штете и претрпљене трауме у логору. Добијала сам само негативне одговоре.“

* * *

Стана (рођ. Пилиповић) Вила, која је убијена је у покољу октобра 1942. године у Горњем Јеловцу, била је, према сведочанству њене кћерке Миље, у деветом мјесецу трудноће.

Бранко (Васе) Стојнић рођен је 1934. године у селу Побрђани.³⁰ У селу је, према подацима из 1882. године, у 32 домаћинства живело 297 становника.³¹ У попису из 1895. године наведено је да у Побрђанима живи 264 становника.³² Село је 1948. године имало 311 становника.³³ У сеп-

³⁰ Село Побрђани налази се југоисточно од Костајнице према Козарској Дубици.

³¹ *Шемаџизам ђравославне мџпројолџе и архџиџеџезе Дабро-Босанске за џодину 1882*, стр. 38.

³² *Glavni rezultati popisa џiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. godine sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima*, Сарајево 1896, стр. 178.

³³ *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, knjiga I, Stanovništvo po polu i домаћinstva*, стр. 302.

тембру месецу 2016. године Бранко (Васе) Стојнић саопштио нам је своје сећање о страдању своје породице за време Независне Државе Хрватске.³⁴ Стојнић се присетио Козарске офанзиве, терања људи у смрт, која је стизала људе и за време прогона до логора. Отац Васо је убијен у логору Јасеновац, а он је са члановима уже и шире породице, после боравка код породице Душана Шејатовића, успио да се врати у родно село.

„Отац Васо рођен је 1889. године.³⁵ Прва жена му се звала Анђа Тешић. Други пут се оженио Миљком Шурлан. Она је умрла 1934. године у тридесет осмој години. Било нас је четворо дјеце. Даница, Мирко (1930-1996), Драгиња (1932) и ја који сам рођен 1934. године. Васо је имао брата Душана.³⁶ Стрина ми се звала Марија. Моји стричевићи су се звали Љуба, рођена 1933, Миле, рођен 1937, и Маринко, рођен 1940. године. До Другог свјетског рата сви смо били код куће и радили земљорадњу. Само је отац Васо радио у руднику Љешљани. Прије офанзиве било је бјежаније. Бјежи тамо, бјежи овамо. Тако је било до козарског збјега. Ја сам тада био са стричевићима. Миле је још жив, а оно двоје су умрли. Стриц Душан је остао кући да пази на имање. Касније је отјеран на присилни рад у Норвешку. Сви ми смо били у Козари кад је пала. Протјерани смо изме-

³⁴ Архива ЈУ „Спомен-подручје Доња Градина“, регистратор 1/16 фасцикала 4 документ 6.

³⁵ Бранков отац не налази се на списку убијених у штампаном издању из 2007. године појединачног пописа жртава логора Јасеновац. Међутим, у електронској бази, која је касније ажурирана, за Васу (Ђурђа) Стојнића из Побрђана на списку убијених у логору Јасеновац наведено је да је рођен 1899. године. Код Антуна Милетића Васо Стојнић се налази на списку убијених у логору Јасеновац. Поред тога, Милетић име Васиног оца наводи као Ђуро а не Ђурађ. Jelka Smreka, Đorđe Mihovilović, *Poimenični popis žrtava Koncentracijskog logora Jasenovac 1941-1945*, 1. izdanje, Spomen-područje Jasenovac, Jasenovac 2007, стр. 1592-1593; Antun Miletić, *Ubijeni u koncentracionom logoru Jasenovac 1941-1945*, стр. 607; *Poimenični popis žrtava Koncentracijskog logora Jasenovac 1941-1945*. <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618>>, датум приступа. 4. 11. 2016. године

³⁶ Бранковог стрица, Душана Стојнића, не би требало мешати са истоименим човеком који је своја сведочанства изнео у едицији Козара. *Козара у народноослободилачком рајшу, зајиси и сјећања*, књига прва, стр. 198; *Козара у народноослободилачком рајшу, зајиси и сјећања*, књига друга, Београд 1971, стр. 661-675; Dušan D. Samardžija, *Bosansko-dubičko područje u NOR-u*, стр. 198.

ђу Кнежице и Дубице. Стрина Марија је носила дијете од двије године.³⁷ Она је била сипљива³⁸ и умрла је у Дубици на путу до логора. То је било тачно код топа у парку у данашњој Козарској Дубици.³⁹ Онда су дошла борна кола и одвезла нас цестом према Уни. Ноћили смо и сутрадан су нас пребацили у логор. Ту смо боравили неколико дана. Потом су нас утоварили у вагоне и распоредили у села. Долазили су сељаци да би нас изабрали за рад. Нека врста усвајања слугу. Нас четворо Стојнића смо били мали. На крају су и нас узели сељаци. Дошли смо у село Горњи Рајићи код Новске.⁴⁰ Газда се звао Душан Шејатовић.⁴¹ Не знам да ли је био Србин или Хрват.⁴² Знам да је муж његове кћерке Данице био у домобранима.⁴³ Ја сам чувао овце и говеда. Стоку сам гонио на испашу по селима и враћао назад у село. Једном кад сам враћао свиње наишла је нека војска (Нијемци, усташе). Отели су три-четири свиње и заклали. Кад сам дошао код газде и рекао му, истјерао ме је. Преко пута Шејатовићеве куће била је нека зграда, школа. Ту нас је истјерао. Нека жена из гостионице нам је доносила храну. Био сам ту, на неким дрвима, неколико дана. Послије смо били код других газда. Послије неког времена наишла су два човјека. Питали су ме за име,

³⁷ Марија Стојнић, у колони људи која се кретала од Козаре до Јасеновца, носила је до Дубице сина Маринка који је имао две године.

³⁸ Један од народних израза за туберкулозу.

³⁹ После окупације простора Босне и Херцеговине од стране Двојне монархије дубичка тврђава је срушена. Топ је постављен у близини парка, да би пре неколико година био постављен у парку. Тадашња локација топа је била преко пута места где се он налази данас. Марко Јанковић, „Трагом нестале тврђаве (Дубичка тврђава)“, *Ноема*, број 1, Бањалука 2016, стр. 38-39.

⁴⁰ Село Рајић налази се на путу Новска - Нова Градишка и прузи Загреб - Београд, а дели се на Горње и Доње село. Пред почетак Другог светског рата у селу је у 500 домаћинстава живело око 2.000 становника, од тога у доњем 1046, а у горњем делу села 949 становника. - Alojz Buljan, Franjo Horvat, *Žrtve Drugog svjetskog rata i poraća na području bivšeg kotara/općine Novska (grad Novska/ općine Jasenovac i Lipovljani, Grad Kutina - dio i grad Sisak dio)*, 2. prošireno, dopunjeno i ispravljeno izdanje, Novska, 2006, стр. 421-422.

⁴¹ Супруга Душана Шејатовића, Јула рођ. Утјешиновић, рођена 1894. године, одведена је у логор Јасеновац 1944. године, где је убијена. Antun Miletić, *Ubijeni u koncentracionom logoru Jasenovac 1941-1945*, стр. 226; Alojz Buljan, Franjo Horvat, *Žrtve Drugog svjetskog rata i poraća na području bivšeg kotara/općine Novska*, стр. 453.

⁴² Душанова супруга Јула била је Српкиња. Ibidem, стр. 453.

⁴³ Јула је имала троје деце. Ibidem, стр. 453.

ко ми је отац и одакле сам, из ког села. Рели су ми да се припремим, да ћу назад у своје село. Сутрадан смо са неком Ружом Бројевић пребачени возом назад. Била је то нека организација за избјеглице. Не знам детаљније о томе. Кад смо дошли кући наишли смо на избјеглице из Костајнице. Једна жена и њених троје дјеце. Њој је име било, чини ми се, Јеца Савић. Имала је три кћери. Они су нас отхранили. За оца смо знали да је одведен у логор, гдје му се губи сваки траг. Поред мога оца Васе, страдало је још неколико чланова наше породице у логору Јасеновац.⁴⁴ Брат и сестре су послије рата дошли кући из партизана.“

Закључак

Сведочења Миље Грбац (1934) и Бранка Стојнића (1934), допуњена другим изворима, посматрана кроз стање у историографији и филтрирана кроз дела локалне и усмене историје о страдању породица Вила из Горњег Јеловца код Приједора и Стојнић из Побрђана код Костајнице, допуњују слику о страдању српског народа у Независној Држави Хрватској. Породице Вила и Стојнић доживеле су судбину многобројних српских породица у време НДХ. Прошли су Козарску офанзиву, одвођење и задржавање у логору, боравак у селима на присилном раду и на крају повратак у родна места. Крај Другог светског рата породице Вила и Стојнић дочекале су без појединих чланова своје породице. Глава породице Стојнић и једини живи родитељ четворо мале деце, Васо,

⁴⁴ Упоредивањем штампаног издања, списка страдалих у електронском облику жртава логора Јасеновац Спомен-подручја Јасеновац и списка убијених у логору који је објавио Антун Милетић, дошли смо до сазнања да је у логору Јасеновац страдало пет чланова породице Стојнић из Побрђана. Један је, према тим списковима, страдао 1941, а сви остали 1942. године. Поред Бранковог оца Васе (Ђурђа) Стојнића, страдала су следећа лица: Стојнић (Пере) Јован (1894–1942), Стојнић (Јована) Микан (1910–1941), Стојнић (Јована) Милош (1919–1942), и Стојнић (Симе) Никола (1887–1942). Антун Милетић не наводи године рођења за Стојнић Милоша и Стојнић Васу. По сведочанству Душана Стојнића, Микан Стојнић му је помогао кад је овај био рањен приликом дизања устанка. *Козара у народноослободилачком рају, зајиси и сјећања*, књига друга, Београд 1978. стр. 661; Jelka, Smreka, Đorđe Mihovilović, *Poimenični popis žrtava Koncentracijskog logora Jasenovac 1941–1945*, стр. 1592; Antun Miletić, *Ubijeni u koncentracionom logoru Jasenovac 1941–1945*, стр. 607; *Poimenični popis žrtava Koncentracijskog logora Jasenovac 1941–1945*, <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618>>, датум приступа. 4. 11. 2016. године.

убијен је у логору Јасеновац. За породицу Вила повратак у село Јеловац није био крај страдања. Врхунац усташких злочина и недела Независне Државе Хрватске потврђује се и у овом примеру. Мајка троје деце, Стана Вила, трудна у деветом месецу са четвртим дететом, заклана је у Горњем Јеловцу у октобру 1942. године. У породици Вила преживела су деца која су остала без мајке, али са оцем Благојем који је за време рата био у партизанима. У породици Стојнић рат су преживела малолетна деца без родитеља. Обе породице трајно су обележене злочинима које су у периоду од 1941. до 1945. године спроводили усташки покрет и Независна Држава Хрватска.

Извори и литература

1) Извори

а) необјављени извори

Архива ЈУ „Спомен-подручје Доња Градина“, регистратор 1/16 фасцикла 2, документи 4, 5 и 6.

б) објављени извори

Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. godine sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima, Sarajevo 1896.

Zločini u logoru Jasenovac, Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zagreb, 1946; Donja Gradina 2013.²

Козара у народноослободилачком рату, записи и сјећања, књига прва, Београд 1971.

Козара у народноослободилачком рату, записи и сјећања, књига друга, Београд 1971.

Козара у народноослободилачком рату, записи и сјећања, књига трећа, Београд 1978.

Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, knjiga I, Stanovništvo po polu i domaćinstva, Beograd 1951.

Miletić, Antun, *Koncentracioni logor Jasenovac*, Knjiga IV, Jagodina 2007.

- Miletić, Antun, *Ubijeni u koncentracionom logoru Jasenovac 1941-1945*. Jagodina 2011.
- Petranović, Branko, Zečević, Momčilo, *Jugoslavija 1918-1988, tematska zbirka dokumenata*, Beograd 1988².
- Poimenični popis žrtava Koncentracijskog logora Jasenovac 1941-1945*, база података Спомен-подручја Јасеновац, <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618>>, датум приступа 4. 11. 2016.
- Popis žrtve rata od 6. aprila 1945. do 15. maja 1945*, objavljen od novembra 1964. do aprila 1965. godine, knjiga 8, SR BiH, база података Музеја жртва геноцида Београд, <<http://www.muzejgenocidars/images/ZrtvePub/BiH.pdf>>, датум приступа 25. јануар 2017.
- Први Шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901*. уредио Алекса Јокановић, конзисторијски савјетник, Бањалука 1903, Сто година послје - фототипско издање, Бањалука 2001.
- Smreka, Jelka, Mihovilović, Đorđe, *Poimenični popis žrtava Koncentracijskog logora Jasenovac 1941-1945*, 1. izdanje, Spomen-područje Jasenovac, Jasenovac 2007.
- Шематизам православне митрополије и архидијецезе Дабро-Босанске за годину 1882*, уредио Ђорђе Николајевић, протопрезвитер, Сарајево 1882.

в) усмена сведочанства

- Тулековић Тања, „Сјећање Спасоје Алексића“, *Годишњак за истраживање геноцида*, Београд-Крагујевац, 2015, стр. 33-44.

2) Литература

а) приручници и монографије

- Алексић, Душан, *Трагедија српских огњишта 1941-1995*. у Горњем Јеловцу код Приједора, Приједор 2015.
- Buljan Alojz, Horvat Franjo, *Žrtve Drugog svjetskog rata i poraća na području bivšeg kotara/općine Novska (grad Novska/ općine Jasenovac i Lipovljani, Grad Kutina - dio i grad Sisak dio)* 2. prošireno, dopunjeno i ispravljeno izdanje, Novska, 2006.
- Ručnov, Marko, *Zašto Jasenovac*, Beograd 2001.
- Samardžija, D. Dušan, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica, 1984.

- Станковић, Ђорђе, Димић, Љубодраг, *Историографија под надзором. Прилози историји историографије I-II*, Београд 1996.
- Тош Џон, Ланг Шон, *У трагању за историјом, циљеви, методи и нови правци у проучавању савремене историје*, Београд 2008.
- Šormaz Drago, *Obraz, kada je smrt bila bliža od košulje*, Београд, 2005²

б) расправе

- Bućin Rajka, „Prilog poznavanju institucija: Zakonski okviri rada velikih župa NDH“, *Arhivski vijesnik*, godina 44 (2001), 209-225.
- Јанковић Марко, „Трагом нестале тврђаве (Дубичка тврђава)“, *Ноема*, број 1, Бањалука 2016, 33-40.
- Љубичић Марина, „Покољ у селима Паланчиште и Јеловац кроз документе и свједочења преживјелих“, *Топола*, Доња Градина, година I, свеска 1, 2015, 88-99.
- Николић Коста, Димитријевић, Бојан, „Раскрснице савремене српске историографије“, *Историја 20. века*, Београд, 1/2002, 175-188.

Ostoja Raičić

Suffering of the families Vila from Gornji Jelovac and Stojnić from Pobrđani

Summary: In this paper, through the testimonies of Milja Grbac and Branko Stojnić, we are trying to complete the mosaic about the suffering of the Serbian people during the war and under the Independent State of Croatia. The ordeal of the families Vila and Stojnić are only one of the many contributions in that respect. Milja Grbac preserved the memory on the suffering of the Vila family and the murder of her mother Stana, who was 9 months pregnant. Branko Stojnić lost his father, who was killed in the Jasenovac concentration camp. Both families were permanently marked by the Ustasha movement and the Independent State of Croatia.